

Nieuwe vereniging zoekt de verbinding

De krachtige alliantie van bodem, water en groen

Door de natuurlijke omgeving van bodem, water en groen als één belang te zien kan in gebiedsinrichting meer bereikt worden dan door het volgen van een sectorale benadering. De Alliantievereniging pioniert op dit vlak. Jaap Tuinstra wilde meer weten over de ideeën achter dit initiatief en sprak twee van de 'founding fathers' van de vereniging over hun ervaringen en hun missie om de planvorming te verrijken.

Door: Jaap Tuinstra

Over de auteur:

Jaap Tuinstra is adviseur bij de Technische commissie bodem

EÉN RUIMTELIJKE PIJLER

"Iedereen snapt dat bodem, water en groen bij elkaar horen. Daar heb je geen jarenlange opleiding voor nodig." Vincent Grond vertelt waarom hij samen met geestverwanten de Alliantievereniging heeft opgericht. De Alliantievereniging propageert de natuurlijke alliantie van bodem water en groen.¹ De tweede gesprekspartner is Martin van Meurs. Hij heeft het gedachtegoed van de natuurlijke alliantie ingebracht in de structuurvisie van de gemeente Amersfoort. "Zo'n structuurvisie is een grote prioriteringsslag. Alles gaat in een grote trechter en uiteindelijk blijft er bijna niets over. Dan heb je een sterk verhaal als je de natuurlijke omgeving als één ruimtelijke pijler weet aan te bieden." Van Meurs benadrukt dat deze integrale blik vroeger normaal was. "Pas na de tweede wereldoorlog is men groen, bodem en water sectoraal gaan bekijken." De natuurlijke alliantie is in de showcase 'Amersfoort' van de SKB uitgewerkt tot een methode waarin ook bodem en ondergrond een duidelijke plaats hebben. De brochure 'de natuurlijke alliantie van bodem, water en groen' is uit dit project voortgekomen en dient als handleiding voor nieuwe projecten.²

Pas na de tweede wereldoorlog is men groen, bodem en water sectoraal gaan bekijken

Grond vat de kernpunten van het idee samen: 1) bodem, water en groen zijn één pijler; 2) kijk regionaal en zoom vervolgens in op kleinere schaalniveaus, of andersom: beschouw lokaal vanuit

de regionale context en 3) iedereen is nodig, alle betrokken partijen, vanaf het begin van het planproces. Grond: "Ik ben opgegroeid vanuit het idee dat de landschapsarchitect bepaalt wat er gaat komen. Een beetje vanuit de opvatting dat je kunst aan het maken bent. Maar er gaan dan in de praktijk nogal eens dingen mis. Ik ging beseffen dat je als ontwerper de ins- en outs van het natuurlijke en het sociale systeem nooit allemaal kunt begrijpen en dat je daarom een stapje terug moet doen, een andere rol moet aannemen. Het gaat dan vooral om het regisseren van een proces."

IDEËEL

"In het begin zaten we met onze ideeën als individuen aan tafel naast organisaties als Deltares en het KNMI. Toen hebben we bedacht om een vereniging te worden, om wat meer massa te hebben en beter onze gezamenlijke kijk in te brengen" vertelt Grond. De vereniging is in opbouw en bestaat uit een bestuur van rond de tien leden. De vier initiatiefnemers zijn, naast Grond en Van Meurs: Paul Camps van de gemeente Amersfoort en Geert-Jan Verkade van SBRCURnet. Grond: "We zijn een ideële vereniging en voeren geen opdrachten uit. We zijn een netwerk, een stimulator van het gedachtegoed dat we in projecten inbrengen". Het staat iedereen vrij om de methode in projecten te gebruiken. "Heel graag juist" beklemtoont Grond. Om de ervaringen uit de projecten te delen organiseert de vereniging twee maal per jaar een platform, waar iedereen met interesse voor de methode welkom is. Wie zich actiever wil inzetten kan lid worden. Er wordt gewerkt aan lesmodules voor toepassing van de methode voor gemeenten en waterschappen, en ook voor WO en HBO. Die zijn waarschijnlijk in september klaar.³

DRIE LAGEN

De Alliantiebenadering is een uitwerking van de Lagenbenadering uit de ruimtelijke ordening. Deze laatste onderscheidt drie lagen in de fysieke leefomgeving, namelijk de ondergrond, de netwerklaag met bijvoorbeeld kabels en leidingen en de occupatie- of bewoningslaag. "De Lagenbenadering is heel bruikbaar voor analyse van het systeem, maar geeft weinig aanknopingspunten voor planvorming" stelt Grond. De Alliantiebenadering is gericht op toepassing in de praktijk. De ondergrondlaag is verbreed tot de

‘natuurlijke alliantie’ en de netwerk- en occupatielaag zijn samengenomen tot de ‘alliantie van occupatie en infrastructuur’, “omdat die lagen in de praktijk zoveel samenhang vertonen dat je ze meestal moeilijk kunt scheiden”. Bovendien is de ‘alliantie van mens en maatschappij’ nieuw toegevoegd vanwege het belang van de sociale factor in gebiedsontwikkeling. Hoewel er dus drie allianties zijn gaat de aandacht tot nu toe vooral uit naar de natuurlijke alliantie. Beide andere allianties moeten nog verder ontwikkeld worden.

De hoofdlijn van de natuurlijke-alliantie-methode bestaat uit vijf stappen, beginnend bij een gedeeld besef van urgentie voor gezamenlijke planvorming en eindigend bij een strategie voor uitvoering. (Zie kader).

De vijf stappen van de Natuurlijke Alliantie methode⁴

1. Urgentie

Helder in beeld krijgen wat voor alle partijen de noodzaak (urgentie) is voor de gezamenlijke planvorming.

2. Basisinformatie

Inventariseren van de kennis en informatie om het systeem en zijn omgeving te kunnen begrijpen. Het gaat daarbij om de huidige situatie en om de historische ontwikkelingen. Tevens inventariseren van actuele wensen en plannen van de verschillende partijen en burgers.

3. Vergezicht

Bepalen van de kernwaarden en mogelijkheden van synchronisatie, op basis van de beschikbare kennis, om daarmee tot een gezamenlijke visievorming te komen.

4. Opgaven

Bepalen van de regionale opgaven in klimaatateliers, door regionale en lokale experts.

5. Strategie

Ontwikkelen van een handelingsperspectief met een implementatiestrategie.

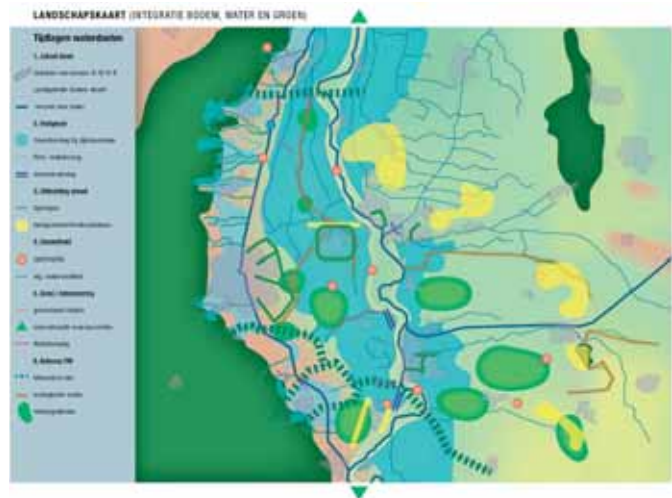
Van Meurs: “De methode is nu behoorlijk volwassen, zou ik zeggen. Als ik kijk hoe we bij het Waterschap vier jaar geleden omgingen met structuurvisies, dan reageerden we op teksten. Nu participeren we in planprocessen en komen we tot een gezamenlijke ambitieformulering. De methode staat wat mij betreft als een huis. Kaarten zijn de onderlegger waarlangs de hele communicatie plaatsvindt (zie figuren 1 en 2 als voorbeeld). Ze worden gemaakt op basis van informatie van alle betrokken partijen. Zo deel je de kennis en kun je spreken van gezamenlijk weten”.

Bodem, water en groen horen bij elkaar. Dat snapt iedereen

KAARTEN ALS BASIS

De methode is bijvoorbeeld toegepast bij gebiedsontwikkeling in de regio Stedendriehoek, die ligt ten oosten van de Veluwe. De regio bestaat uit de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Deventer, Epe, Lochem, Voorst en Zutphen. De opgaven vanuit het natuurlijk systeem zijn in kaart gebracht om het gebied klimaatrobuust te maken. Kaarten vormden de basis van de overlegmomenten, veldateliers, met de betrokken partijen. In ons gesprek passeren een aantal kaarten de revue. Stuk voor stuk kunstwerkjes door de prachtige uitvoering. “Maar het gaat natuurlijk om de informatie die erop staat”, zegt Grond terwijl we de kwetsbaarheidskaart bekijken. “Hierop staan de zones waar de klimaatverandering invloed op heeft. De kaart is eigenlijk een programma van eisen van de toekomst.” De kaart wordt gemaakt op basis van de ken-

nis van de betrokken partijen en met behulp van bijvoorbeeld de klimaateffectatlas.⁵ Later in het proces wordt de landschapskaart gemaakt, met alle basisinformatie over bodem, water en groen.

FIGUUR 1: VOORBEELD LANDSCHAPSKAART (GRONDRR/ DUPLOSTUDIO).

FIGUUR 2: VOORBEELD VEERKRACHTKAART (GRONDRR/ DUPLOSTUDIO).

TIJDSLAGEN

Ruimtelijke elementen op deze kaart zijn ingedeeld naar tijdslagen. Een tijdslaag is bijvoorbeeld veiligheid, dat vanouds, grofweg vanaf het jaar 1000, sterk richtinggevend is geweest voor de inrichting van het landschap. Een andere tijdslaag is groei en intensivering, de grootschalige uitbreidingen na de Tweede Wereldoorlog. “Je hebt zo een objectieve basis voor een toekomstvisie” legt Van Meurs uit. Voor het samen vormen van deze visie worden zogenaamde gidsmodellen gebruikt, die onder andere zijn ontwikkeld in het programma nieuwbouw en herstructurering van het Deltaprogramma. Het zijn beeldende 3-D schema’s die kansen voor klimaatadaptatie weergeven. Er zijn gidsmodellen voor 11 landschapstypen.⁶

De gezamenlijk gevormde visie wordt samengevat in de veerkrachtk kaart. Grond: “Vroeger noemden we dit de inspiratiekaart, maar nu spreken we van de kaart met opgaven om de veerkracht van het gebied te vergroten, dat is wel zo concreet”. Grond is blij dat de partijen in de stedendriehoek zien dat de ruimtelijke inrichting regionaal opgepakt moet worden. Op de veerkrachtk kaart is bijvoorbeeld de kwetsbare overgangszone tussen Veluwe en IJsselvallei als één opgave weergegeven. Het is een gebied met veel archeologie en mooie sprengbeken, dat dreigt dicht te slibben door verstedelijking (figuur 3). “De kaart stimuleert dat de gemeenten van de randzone deze zone als één gemeenschappelijke opgave gaan behandelen.” De klimaatveranderingen in de regio bieden ook economische kansen die op de kaart ‘Regionale eco-

nomie' zijn aangeduid. "Bij een nieuw project gebruiken we nu ook de term Ecosysteemdiensten, die beter aangeeft waar de focus op ligt."

Van Meurs: "Het proces in de Stedendriehoek heeft geleid tot 10 of 11 opgaven, waarvan een deel regulier geborgd wordt in het uitvoeringsprogramma van de regiovisie of in werkprogramma's van het waterschap. Voor sommige opgaven moeten we iets apart bedenken".

De methode is hier toegepast op regionale schaal. Grond benadrukt dat kleinschaliger toepassingen net zo goed kunnen.

Uiteindelijk gaat het om de maatregelen die lokaal getroffen worden. "Bij een kleine locatie, bijvoorbeeld een braakliggend terrein, is het belangrijk de plannen in te passen in de regionale context."

FIGUUR 3: SPRENGBEEK BIJ WOLFHEZE. EEN SPRENG IS EEN GEGRAVEN BEEK, OM WATER TE KRIJGEN VOOR BIJVOORBEELD DE PAPIERINDUSTRIE. (FOTO: VINCENT GROND, DELTABELDBANK).

KRACHT

Wat is de kracht van deze benadering? Grond: "De methode bewijst zich in de praktijk. We gaan van project tot project. Iedere keer verbeteren we de methode op basis van de ervaringen. Zo hebben we voor de regio Stedendriehoek veel gebruik gemaakt van onze ervaringen bij het opstellen van een regiovisie voor FoodValley, het gebied van acht gemeenten tussen Nijkerk en Wageningen." Van Meurs: "Een belangrijke kracht van de methodiek is ook dat we uitgaan van gedeeld eigenaarschap. Het is niet het feestje van het waterschap, van de gemeente, de provin-

cie of de terreinbeherende organisatie, maar het gaat echt om gezamenlijk weten, willen en werken. Het is bovendien kosteneffectief omdat de denkkraft van de betrokkenen goed wordt benut. Met een gedegen voorbereiding kan in enkele veldateliers al veel bereikt worden".

Kaarten zijn de onderlegger
waarlangs de hele
communicatie plaatsvindt

ONTWIKKELING

Grond en Van Meurs benadrukken dat de Alliantiebenadering nog volop in ontwikkeling is. Grond: "We denken dat we vooral aandacht moeten besteden aan de strategie om de opgaven en daaruit volgende maatregelen ook geaccepteerd te krijgen. Voor het betrekken van burgers in gebiedsprocessen zijn ook andere benaderingen waarvan je gebruik kunt maken. Voor een deel zit dit ook in de alliantie Mens en Maatschappij, die net als de alliantie Occupatie en Netwerken nog verder uitgewerkt moet worden. Er is nog veel te doen, maar we doen het stapsgewijs en groeien door te leren."

NOTEN

1. <http://www.alliantievereniging.nl/>
2. De natuurlijke alliantie van bodem, water en groen. Brochure van de AlliantieVereniging. Resultaat van de showcase 'De natuurlijke alliantie in het gebiedsproces' van de SKB. Te downloaden van <http://www.alliantievereniging.nl/category/startpagina/>
3. Informatie hierover zal verschijnen op de website www.alliantievereniging.nl
4. Bron: Brochure van de AlliantieVereniging, zie noot 2.
5. <http://klimaateffectatlas.wur.nl>
6. <http://www.gidsmodellen.nl/>; <http://www.deltabeeldbank.nl>

Over de geïnterviewden

Vincent Grond is zelfstandig landschapsarchitect bij GrondRR.

Martin van Meurs is strategisch adviseur water en ruimte bij Waterschap Vallei en Veluwe.